

**S. ABDIRASILOV, N. TOLIPOV,
N. ORIPOVA**

RANGTASVIR

*Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan
(5140700-tasviriy san'at va muxandislik grafikasi) bakalavriat
ta'lim yo'nalishi talabalari uchun rangtasvir fanidan
o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan*

TOSHKENT — «O'ZBEKISTON» — 2006

Mas'ul muharrir:

B. Boymetov, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.

Taqrizchilar:

Malik Nabiyev, O'zbekiston xalq rassomi, professor, Respublika Badiiy akademiyasining faxriy a'zosi.

Abduvali Egamberdiyev, O'zbekiston Badiiy Akademiyasi San'atshunoslik ilmiy tadqiqot institutining katta ilmiy xodimi, san'atshunoslik nomzodi.

Mazkur o'quv-uslubiy qo'llanma pedagogika universitetlarining badiiy-grafika fakulteti bakalavr yo'nalishidagi talabalari uchun tuzilgan bo'lib, tasviriy san'atning yetakchi bo'g'ini hisoblangan rangtasvir fani bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar yoritilgan.

Ushbu qo'llanma rangtasvir fanidan tuzilgan dastur asosida yoritilgan. Unda jumladan ranglar xususiyati, spektr ranglar to'g'risidagi fikrlar yuritilgan.

Данное учебно-методическое пособие предназначено для студентов-бакалавров художественно-графических факультетов педагогических университетов. В пособии представлен теоретический и практический материал по живописи, являющейся основным жанром изобразительного искусства, в нем также освещены вопросы о свойствах цвета и цветовом спектре.

Пособие написано в соответствии с программой, составленной по предмету живописи.

This manual book is for bachelors of painting faculties of pedagogical universities and institutes.

The main aim of this book is to give elementary practical and theoretical help of painting and color description. The book gives fully description of colors and their peculiarities. It is based on the program of education for the arts.

S. Abdirasilov, N. Tolipov, N. Oripova

RANGTASVIR

Muharrir *A.S. Madrahimov*, Badiiy muharrir *X. Mexmonov*
Texnik muharrir *U. Kim*, Musahhihlar *Sh. Maqsudova, N. Umarova*,
Kompyuterda tayyorlovchi *L. Abkerimova, F. Tugusheva*

Bosishga ruxsat etildi 21.02.2006. Qog'oz formati $84 \times 108^{1/32}$.
Ofset bosma toboq 7,14+0,84 (vkl.).
Nashr tabog'i 7,05+1,5 (vkl.). 1000 nusxa. Buyurtma № K-177.
Bahosi shartnoma asosida.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining «O'zbekiston» nashriyat-matbaa ijodiy uyida bosildi. 7000129, Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

ISBN 5-640-02045-8

A $\frac{4903030000 - 149}{M351(04)2006}$ 2006

© «O'zbekiston» NMIU. 2006.

Tasviriy san'atning nazariyasini muntazam o'rganish, ushbu ta'limni muvaffaqiyatli o'zlashtirishning asosi hisoblanadi. Rangtasvir qonun-qoidalarini puxta egallagan talabagina amaliy ijodda samarali shug'ullanishi mumkin. "Kimda-kim ilmni amaliyotsiz tasavvur etsa, — u bamisoli suzishga eshkaksiz chiqayotgan qayiq haydovchisidir va u hech qachon qayerga ketayotganligiga to'la ishonch hosil qila olmaydi,— deya ta'kidlagan Leonardo da Vinchi.— Ayniqsa rangtasvir sohasida amaliyot hamisha kuchli nazariyot bilan bog'liq holda amalga oshirilishi zarur va bularsiz hech narsaga erishib bo'lmaydi"¹.

Rus rassomi va pedagogi D.N. Kardovskiy aytib o'tganidek: "San'atni o'rganayotganlar tasvirlashning yo'llari va usullari, ya'ni narsalarning shakli, nisbatlari, rangi, yorug'ligi, xususiyati va harakat qonuniyatlariga bo'y-sunishga majburdirlar"².

Tasviriy san'atning tarixi rangtasvirni amaliy o'rganishda juda katta metodik tajribaga ega. Metodikaga oid adabiyotlarda juda qimmatli materiallar to'plangan bo'lib, ularda ko'plab texnik va texnologik maslahatlar yoritilgan. Rangtasvir nazariyasiga kelsak, bu masalada tarixiy merosning ahamiyati unchalik sezilmaydi. Rus badiiy Akademiyasida ham rangtasvirni amaliy tarzda o'qitish juda kuchli

¹ Мастера искусства об искусстве. М., 1936, Т.1, 124-бет.

² Д.Н. Кардовский. Воспоминания, статьи, письма. М., 1960, 128-бет.

bo'lgan, biroq tasvirlashning nazariy asoslari ishlanmasiga yetarli e'tibor berilmagan.

Keyingi vaqtda tasvirlashni nazariy o'qitish masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Bir qancha metodik qo'llanmalar nashr etilgan. Ularda yorug'-soya, ranglar majmuasi, havo perspektivasi qonuniyatlari nazariyasi mukammal ochib berilgan. Biroq, bu qo'llanmalar ham tasviriy faoliyatni bekamu ko'st yoritib bergan, deb bo'lmaydi.

Ta'lim olish jarayonida talabalar avvalo, rangtasvirning asosiy qonunlari — rang va tus munosabatlari va ularni aniqlash usullarini egallashlari lozim. Chunki aynan shular rangtasvirning nazariy kursi tarkibiga kiradi.

Bundan tashqari, rangtasvirni o'qitishning nazariy kursiga shunday savollar ham kiritilishi lozim, ular rangtasvirda qalamtasvirning asosiy o'rni, havo perspektivasi, qog'oz yuzasida xajmli buyumlarning fazoviy joylashuvi, tasvirlash qoidalari, soya-yorug'lik qonuni, qo'yilmani metodik ketma-ketlikda tasviray bilish, ishni rang va tus jihatdan yaxlit holatga keltirish va boshqalardir. Mazkur darslikda rangtasvir nazariyasidagi ushbu asosiy savollarga javoblarni bayon qilishga o'tamiz.

RANGTASVIRDA QALAMTASVIRNING AHAMIYATI

Rangtasvir xaqqoniy shaklning rangli tuzilishi qonuniyatlariga asoslanadi. Rangtasvirni o'rganish — bu tekislikdagi rangli shaklning nisbatlari, konstruktiv qurilishi, xajmi, fazoviy tuzilish usullarini izlash yo'lidir. Shularga bog'liq holda har-bir rassom qalamda buyum va narsalarni perspektiva qonunlariga asoslanib konstruktiv tuzilishi, fazoviy joylashuvi, nisbat, hajmni mukammal tasvirlay olishi zarur. Qalamtasvirda rang va tusning yaxlit bir butunlikda garmonik uyg'unlashuvi bu xaqiqiy rangtasvirdir.

Tasvirda qalamsurat mukammal bo'lishi lozim, aks holda turli bo'yoqlar ham oddiygina narsa va buyumning qurilishi, xajmini to'liq ifodalab bermaydi. Havo perspektivasiga bog'liq holda ranglarning nozik o'zgarishini ifodalovchi, matoga berilgan rang-barang surtmalar ham, o'z-o'zidan fazoviy kenglikni ko'rsata olmaydi. Faqat perspektiva qoidalariga to'g'ri amal qilib tasvirlangan qalamtasvirgina ranglarni yanada ham jozibali ko'rsatadi.

Agar tabiat manzarasi perspektiva qonun-qoidalariga amal qilinmay tasvirlansa, kenglikni ifodalovchi rangning o'rni ahamiyatsizdir. Rangtasvirni rassomlar shunday ta'riflaydi; "Bu 100% qalamtasvir va 100% rangtasvirning bir-biriga chambarchas bog'liqligidir"

Rangtasvirning jozibali chiqishida qalamtasvirning o'rni beqiyosdir. Ammo, mohir rassom qalamdan foydalanmasdan ishni bo'yoqlar bilan tasvirlashi ham mumkin. Ijodkor izlanish jarayonida rangtasvirni qalamtasvir bilan bevosita bog'liqligini his etadi. Ya'ni, buyumlarning